

ЕКОНОМІКА ТА ЕКОЛОГІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

УДК 338 : 330.15

<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.03.06>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЛАТФОРМИ СИСТЕМНИХ ВЗАЄМОДІЙ ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНОГО ТА РИНКОВОГО ЦИКЛІВ РОЗВИТКУ

Н.А. ТРЕТЯК, кандидат економічних наук,

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

О.В. САКАЛЬ, доктор економічних наук, старший науковий співробітник,

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

Ю.В. ЛОБУНЬКО, кандидат економічних наук,

Кам'янець Подільський аграрно-технічний університет

E-mail: o_sakal@ukr.net, tretiaknatalia@ukr.net, maljukkr_777@ukr.net

Анотація. Світові тенденції розвитку економічної теорії та методології сьогодні свідчать про нагальну потребу формування нової концептуальної основи економічних відносин, їх регулювання, проведення нової економічної політики, звернення до новітнього бачення господарської практики, зокрема у сфері природокористування. Зазначеними чинниками й обумовлено вибір напряму дослідження платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку.

Метою даної статті є дослідження концептуальних засад формування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку для забезпечення суспільного добробуту та сталого просторового розвитку країни. Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність розкрити наступні завдання: визначити цілі, мету функціонування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку та визначити структуру взаємопов'язаних елементів платформи на загальнодержавному рівні.

В результаті у статті досліджено теоретичні засади формування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку, зокрема здійснено ідентифікацію його системних характеристик. Наведено структуру взаємопов'язаних елементів платформи системних взаємодій на загальнодержавному рівні. Визначено цілі й мету її функціонування

та обґрунтовано спрямування перших на досягнення мети – забезпечення суспільного добробуту і сталого просторового розвитку країни, а також функції платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку на загальнодержавному рівні.

Ключові слова: платформа, земельно-ресурсні та ринкові цикли розвитку, суспільний добробут, сталий розвиток

Актуальність.

Тенденції розвитку та світова наукова спільнота виявляють усе більше способів швидкого та ефективного формування системних взаємодій шляхом використання нової інфраструктури ринку, яка отримала назву бізнес-платформа. Розвиток багатосторонніх бізнес-платформ є наслідком змін не тільки систем виробництва, споживання, транспортування, постачання, а й будь-якої галузі економіки та суспільства в цілому. Основу таких бізнес-платформи становить використання систем, що покликані об'єднувати суб'єктів, яких раніше неможливо було поєднати, та надавати їм інструменти для спільного формування взаємодій. Такі платформи матимуть величезний вплив на розвиток ринків, зокрема земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку на всіх ієрархічних рівнях. Саме зазначеним обумовлений вибір напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В умовах трансформаційних змін вирішенню проблеми взаємодій суспільства і природи через платформну економіку присвятили свій доробок такі вчені, як С. Бобильов, І. Бистряков, І. Комар, Д. Клиновий, А. Третяк, М. Хвесик, А. Хожасев та інші. Однак актуалізувалася потреба в досліджен-

ні теоретичних засад формування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку, яка діє в різних масштабах у часі та просторі для досягнення екологічнобезпечного й економічно ефективного землекористування та ресурсів, які знаходяться на ній.

Метою статті є дослідження концептуальних засад формування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку для підвищення рівня капіталізації землекористування.

Методи.

Теоретичну основу дослідження становили сучасні положення і принципи економічної теорії, економіки земле- та природокористування, численні наукові праці світового значення з питань, що пов'язані із сутністю завдань, які вирішуються в статті.

Результати.

Одну із винятково важливих ролей у життєдіяльності нашої та будь-якої країни відіграє земля як сукупний природний ресурс. Однак її специфічність полягає і в тому, що земля має одночасно кілька іпостасей [1, с. 24–25]:

- територія країни, головна державоутворююча складова (національна безпека);

- всезагальний просторовий базис, що постійно підтримується за рахунок певного співвідношення категорій земель і типів землекористування (просторова безпека);
- головний засіб виробництва в сільському і лісовому господарстві (продовольча безпека);
- основний компонент природи (екологічна безпека);
- фундамент водних, мінеральних, лісних, рекреаційних та інших ресурсів (економічна безпека).

Відомо, що земля як сукупний природний ресурс, використання земельних ресурсів та землекористування по галузях є великими і складними системами [1, 2]. Для прикладу наводимо схему взаємодії систем використання земельних ресурсів та землекористування по галузях із системами більш високого й нижчого рівнів (рис. 1).

Як видно використання земельних ресурсів та землекористування в розрізі галузей (сільське і лісове господарство тощо) є частиною більшої системи першого ієрархічного рівня – економіка країни (народне госпо-

дарство). У свою чергу, друга система включає безліч систем нижчого ієрархічного рівня, найважливішою з яких буде система інтегрованого управління земельними ресурсами та землекористуванням (система 3), яка містить усі рівні управління – від міністерств до землевласника та землекористувача.

З наведеного випливає, що з'являється нагальна потреба в розвитку платформи взаємодій державних і громадських інститутів з метою збалансування різних інтересів та вирішення низки проблем щодо екологічного та економічно ефективного землекористування і ресурсів, які знаходяться на ній. Її вирішенням вбачаємо у формуванні платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку.

У своєму дослідженні С. Бобильов і А. Хожаєв зазначають, що відтворення природних циклів відбувається з метою розвитку маловідходних і ресурсозберігаючих технологій – створення замкнутих технологічних циклів з повним використанням сировини, що надходить до виробничої

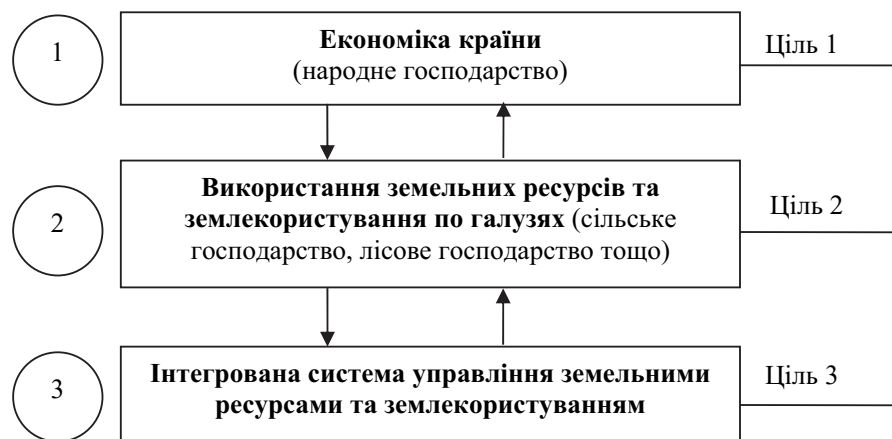

Рис. 1. Схема взаємодій систем різних ієрархічних рівнів

системи, без відходів, які б потрапляли поза систему, оскільки природні цикли характеризуються визначальною особливістю: біосфера є закритою системою, де всі елементи пов'язані між собою і обумовлюють один одного [3, с. 174]. Тобто, формування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку можна розглядати як бізнес-модель – закриту систему, що максимально наближено відтворює природні цикли. Як приклад, можна навести сільське господарство, де кількість відходів мінімальна завдяки їх утилізації всередині галузі: у системі землеробство – тваринництво перше постачає другому корми, а також відходи переробки зерна, сояшнику, цукрових буряків та інших культур. У свою чергу, тваринництво забезпечує землеробство надзвичайно корисними для родючості органічними добривами, у результаті чого створюється замкнений цикл. Натомість сучасна техногенна економіка є відкритою системою й отримання кінцевого продукту потребує суттєвих витрат ресурсів та супроводжується, на жаль, значними відходами.

Концепцію ресурсних циклів запропонував 1975 року учений І.В. Комар, який вважав, що обмін речовин між суспільством і природою має виражений характер поліциклічного процесу, а сумарний потік цього обміну можна поділити на окремі ресурсні цикли. Загалом під ресурсним циклом науковець розумів сукупність перетворень і просторових переміщень певної речовини або групи речовин (ресурсів) на всіх етапах використання її людиною, включаючи пошук, підготовку до експлуатації, добування з природного середовища, переробку, перетворення, повернен-

ня в природу. Таким чином, згідно з І.В. Комаром обмін речовиною між суспільством і природою поділяється на основні ресурсні цикли й підцикли [4, с. 75], а саме:

- з використання відновлюваних ресурсів, що включають три підгрупи: цикли ґрунтового-кліматичних ресурсів і сільськогосподарської сировини; цикли лісових ресурсів і лісоматеріалів з лісохімічним підциклом; цикли ресурсів флори і фауни із серією підциклів, що розвиваються на базі біологічних ресурсів вод, ресурсів мисливського господарства та корисних дикоростучих плодів і рослинності;
- із застосування корисних копалин, у межах якого розрізняють три підгрупи: цикли енергоресурсів та енергії з енергохімічним і гідроенергетичним підциклами; *цикли металорудних ресурсів і металів з коксохімічним підциклом*; цикли неметалевої викопної сировини з групою підциклів – гірничо-хімічних, мінеральних, будівельних матеріалів, особливо цінних і рідких нерудних корисних копалин.

Потрібно відзначити, що всі ці цикли, крім металорудних ресурсів і металів з коксохімічним підциклом, має пряме відношення до земельних ресурсів і вони є складовою землекористування. Отже, у контексті нашого дослідження правомірно тлумачити земельно-ресурсний та ринковий цикл розвитку як цикл розвитку землекористування, складовою котрого є земельні ресурси через трансформацію земельних відносин – елемента суспільних відносин щодо використання, охорони і відтворення земель відповідно до соціально-еколого-економічних умов у певний проміжок суспільного розвитку.

Найбільш повно меті нашого дослідження відповідає концепція Міжурядової науково-політичної платформи з біорізноманіття та екосистемних послуг (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, або IPBES) [5], суть якої полягає в охопленні шести взаємопов'язаних елементів, що становлять соціально-еколого-економічну систему, що діє в різних масштабах у часі та просторі. Нами адаптовано концептуальну структуру для земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку на загальнодержавному рівні (рис. 2), що в сукупності являє собою єдність взаємопов'язаних елементів платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку і включає такі структурні елементи:

- навколишнє природне середовище, наприклад земельні ресурси та землекористування як екосистеми;
 - вигоди, які отримує суспільство від землекористування, в тому числі екосистемні товари і послуги;
 - антропогенні активи (матеріальні й нематеріальні), наприклад збільшення вартості земельних благ (капіталізація землекористування) через земельні поліпшення (будівлі, меліорація, землеустрій тощо);
 - інституції, управлінські (адміністративні) системи та інші непрямі драйвери (фактори) розвитку, наприклад зацікавлені міністерства та відомства, об'єднані територіальні громади, землевласники, землекористувачі (фермери, домогосподарства) тощо;
 - прямі драйвери (фактори) розвитку, наприклад природного походження – еколого-економічна придатність земель та цінність інших природних ресурсів; антропогенного походження – земельні поліпшення (будівлі, меліорація, землеустрій тощо);
- якість життя, наприклад земельні ресурси та землекористування як середовище для життя людини, збалансований розвиток землекористування як складова добробуту.

Наведена модель платформи системних взаємодій досить спрощено демонструє складні взаємодії між суспільством і природою, включає основні елементи та окреслює їх взаємодії між собою, а саме найбільш релевантні в досягненні цілей і мети платформи щодо забезпечення суспільного добробуту, нарощування потенціалу розвитку, земельної політики та політики в цілому.

Цілями створення такої платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку на загальнодержавному рівні є:

- сприяння процесу забезпечення публічного, відкритого і прозорого залучення земельних ресурсів у господарський обіг;
- пошук фінансових ресурсів з позицій використання принципів структурного управління та проектного фінансування;
- створення передумов для зміни механізму формування вартості землекористування шляхом застосування концепції такої платформи;
- відхід від лінійних типів управлінських ланцюжків у землекористуванні до використання платформ бізнес-екосистем;
- соціально-еколого-економічне спрямування взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку на загальнодержавному рівні.

Метою функціонування платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів роз-

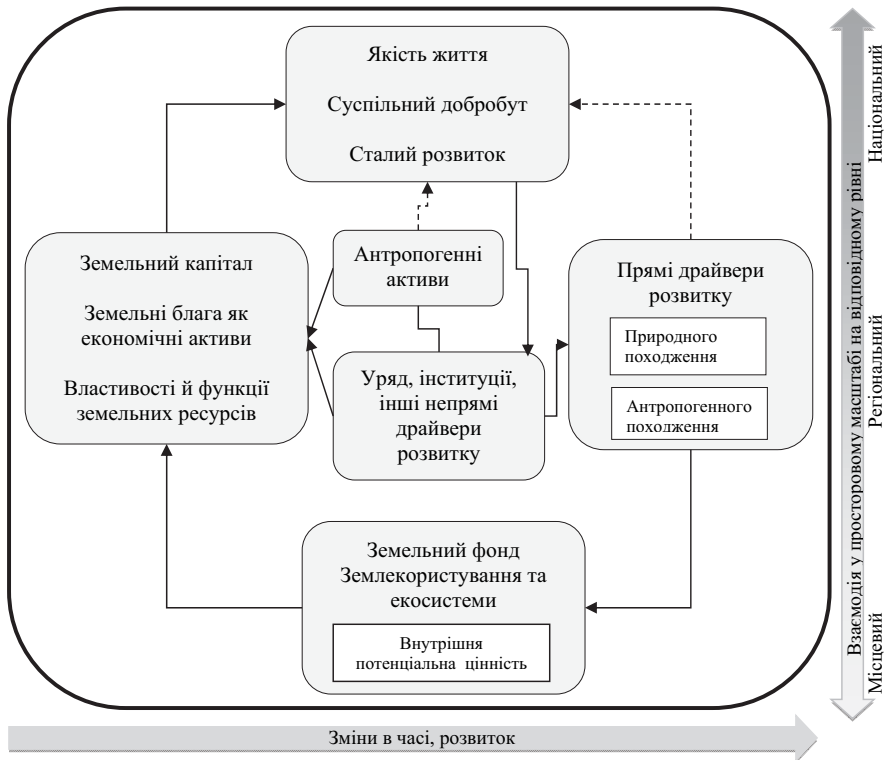

Рис. 2. Концептуальна структура платформи системних взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку (складено на основі рамкової концепції IPBES)

витуку на загальнодержавному рівні є підвищення ролі земельних ресурсів у національній економіці шляхом трансформації системи відносин між основними землекористувачами і розпорядниками земельних активів у напрямі запровадження прозорих і спільних процесів побудови бізнес-систем, які б ураховували різноманітні цілі, а також інтереси зацікавлених сторін, включаючи локальні особливості для забезпечення належної якості життя через суспільний добробут та сталий розвиток. Економічна роль такої платформ – зниження трансакційних витрат (наприклад, пов'язаних із пошуком інформації при здійсненні пе-

реговорів для вирішення спільних питань усіх зацікавлених сторін тощо). Крім того, бізнес-платформа в сучасних умовах землегосподарювання виявляється набагато прибутковішою й масштабнішою порівняно з лінійними моделями розвитку, оскільки дає можливість усім учасникам відносин налагоджувати взаємозв'язки між собою (обмін товарами, послугами, інформацією тощо).

Досягненню цієї мети сприятимуть функції платформи системних взаємодій, а саме залучення всіх зацікавлених сторін, координація, надання інструментів і сервісів, визначення правил і стандартів.

Такий підхід обумовлений тим, що розвиток економічної теорії та методології обумовив сьогодні нагальну потребу формування нової концептуальної основи економічної теорії, проведення нової економічної політики, нового бачення господарської практики, адже з'явився суспільний інтерес щодо іншої економіки, наприклад: складу економічних акторів (багаторівневі системи, агенти); мети і цілей діяльності зацікавлених сторін; розширене бачення результатів землекористування, а також використання, розподілу, споживання і обміну (урачування додаткових нематеріальних результатів економічної діяльності, таких як ментальні моделі, інститути, нові знання, прецеденти, розвиток здібностей економічних систем, результати діяльності у вигляді товарів, робіт, послуг); наповнення земельних ресурсів (системний ресурс – земельні та інші природні ресурси); іншого визначення економіки землекористування й економічних земельних відносин тощо.

Висновки і перспективи.

При дослідженні системних характеристик формування платформи взаємодій земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку запропоновано використовувати концепцію Міжурядової науково-політичної платформи з біорізноманіття та екосистемних послуг. Адаптована концептуальна структура такої платформи охоплює шість взаємопов'язаних елементів, що становлять соціально-еколого-економічну систему, яка діє в різних масштабах у часі та просторі, що в сукупності являє собою єдність земельно-ресурсного та ринкового циклів розвитку. Головна мета платформи

– скорочення трансакційних витрат при взаємодії суспільства і природи, основна функція – досягнення екологічно безпечного та економічно ефективного землекористування в процесі його капіталізації шляхом спрямування процесів управління підсистемами такої діяльності на створення та подальше функціонування стійких економічних систем (або їх комплексів) у рамках загальної структурної моделі системної економіки. Подальшим дослідженням є процес платформної організації взаємодії суб'єктів економічної діяльності з урахуванням природного фактору.

Список використаних джерел

1. Третяк А. М., Третяк В. М., Третяк Н. А. Земельна реформа в Україні: тенденції, наслідки у контексті якості життя і безпеки населення: монографія / під заг. ред. А.М. Третяка. Херсон: Грінв Д.С., 2017. 522 с.
2. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. акад. НААН України М.А. Хвесика. Київ: ДУ ІУПСР НАН України, 2013. 304 с.
3. Бобылев С. Н., Ходжаев А. Ш. Экономика природопользования. Москва, 2003. 567 с.
4. Комар И.В. Рациональное использование природных ресурсов и ресурсные циклы: монографія. Москва: Наука, 1975. 213 с.
5. Decision IPBES-2/4: Conceptual framework for the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. URL: <https://www.ipbes.net/conceptual-framework>.

Reference

1. Tretiak, A. M., Tretiak, V. M. & Tretiak, N. A. (2017). *Zemelna reforma v Ukraini: tendentsii, naslidky u konteksti yakosti zhyttia i bezpeky naselennia* [Land reform in

- Ukraine: trends, consequences in the context of life quality and population safety]. Kherson: Hrin D. S., 522.
2. Khvesyk, M. A. (Eds.). (2013). Formuvannia modeli upravlinnia pryrodnymy resursamy v rynkovykh umovakh hospodariuvannia [Composing of the model of natural resources management under conditions of market economic activity]. Kyiv: Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", 304.
 3. Bobylev, S. N. & Khodzhaev, A. Sh. (2003). Ekonomika prirodopolzovaniia [Environmental Economics]. Moscow, 567.
 4. Komar, Y. V. (1975). Ratsionalnoe ispolzovanye pryrodnykh resursov y resursnye tsykly [Rational use of natural resources and resource cycles]. Moscow, 213.
 5. Decision IPBES-2/4: Conceptual framework for the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Available at: <https://www.ipbes.net/conceptual-framework>.

**N.A. Tretiak, O.V. Sakal, Yu.V. Lobunko,
THEORETICAL PRINCIPLES OF FORMATION
THE PLATFORM OF SYSTEMIC INTERACTIONS
OF LAND RESOURCE AND MARKET
CYCLES OF DEVELOPMENT**

[https://doi.org/
10.31548/zemleustriy2019.03.06](https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.03.06)

Abstract. Global trends in the development of economic theory and methodology today demonstrate to the urgent need to formulate a new conceptual framework for economic relations, regulate them, conduct a new economic policy, and turn to the newest vision of economic practice, in particular in the field of nature using. The above factors also determine the choice of research direction for the systemic interaction of land resource and market cycles of development.

The purpose of this article is to investigate the conceptual foundations of forming a plat-

form for systemic interactions between the land-resource and market cycles of development to ensure social well-being and sustainable spatial development of the country. The achievement of this purpose necessitated the following tasks: to define the goals, the aim of the platform of systemic interactions of the land resource and market cycles of development and to determine the structure of the interconnected elements of the platform at the national level.

As a result, the theoretical principles of formation a platform of systemic interactions of land resource and market cycles of development are investigated; in particular the identification of its system characteristics is made in the article. The structure of the interconnected elements of the system interaction platform at the national level is outlined. The goals and purpose of its functioning are determined and the aim of the first one to achieve the goal – to ensure public well-being and sustainable spatial development of the country is justified, as well as the functions of the platform of systemic interactions of land resource and market cycles of development at the national level.

Keywords: platform, land-resource and market cycles of development, public welfare, sustainable development.

**Н.А. Третьяк, О.В. Сакаль,
Ю.В. Лобунько
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ПЛАТФОРМЫ СИСТЕМНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ
ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНОГО И
РЫНОЧНОГО ЦИКЛА РАЗВИТИЯ**

[https://doi.org/
10.31548/zemleustriy2019.03.06](https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.03.06)

Аннотация. Мировые тенденции развития экономической теории и методологии сегодня свидетельствуют о насущной необходимости формирования новой концептуальной основы экономических отношений, их регулирование, проведение новой экономической политики, обращение к новейшему видению хозяйственной

практики, в частности в сфере природопользования. Указанными факторами и обусловлен выбор направления исследования платформы системных взаимодействий земельно-ресурсного и рыночного циклов развития.

Целью данной статьи является исследование концептуальных основ формирования платформы системных взаимодействий земельно-ресурсного и рыночного циклов развития для обеспечения общественного благополучия и устойчивого пространственного развития страны. Достижение указанной цели обусловило необходимость раскрыть следующие задачи: определить задачи, миссию функционирования платформы системных взаимодействий земельно-ресурсного и рыночного циклов развития и определить структуру взаимосвязанных элементов платформы на общегосударственном уровне.

Как результат в статье исследованы теоретические основы формирования платформы системных взаимодействий земельно-ресурсного и рыночного циклов развития, в частности осуществлена идентификация его системных характеристик. Приведена структура взаимосвязанных элементов платформы системных взаимодействий на общегосударственном уровне. Определены задачи и миссия ее функционирования и обоснованно направления первых на достижение цели - обеспечение общественного благосостояния и устойчивого пространственного развития страны, а также функции платформы системных взаимодействий земельно-ресурсного и рыночного циклов развития на общегосударственном уровне.

Ключевые слова: платформа, земельно-ресурсные и рыночные циклы развития, общественное благосостояние, устойчивое развитие.